

В статтє раскрывається роль соціального педагога в формуванні досуга дітей и подростков.

In the article the role of social teacher in the formation of leisure of juveniles is singled out.

УДК 37.046.14

Мартинець Л.А.

ФОРМУВАННЯ ДІЛОВИХ ЯКОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ І ЗАРУБІЖНІЙ ПРАКТИЦІ

У статті розглядається вітчизняна і зарубіжна практика щодо формування ділових якостей особистості. Проведено аналіз педагогічних ідей з цього питання.

Постановка проблеми. Вимоги до сучасного спеціаліста обумовлені соціально-економічними змінами у нашому суспільстві й формуванням ринкових відносин. Тому для економіки України, яка розвивається, особливого значення набуває якісна підготовка майбутніх спеціалістів, починаючи вже з загальноосвітнього навчального закладу. Адже впродовж одинадцяти років жодна соціальна інституція не може змагатися зі школою у глибині та силі впливу на життя особистості. Виходячи з цього, ми розглядаємо повну середню освіту як послідовне формування таких якостей людини, які визначають ефективність і якість її майбутньої професійної діяльності. Це не просто знання й навички, але й комплекс ділових якостей особистості, які перетворюють професійну діяльність на суспільне благо.

Формулювання мети. Педагогічні аспекти з проблеми вивчення зарубіжного і вітчизняного досвіду щодо формування ділових якостей учнів старшої школи залишаються недостатньо вивченими. Це й зумовило постановку *мети даної статті*, яка полягає у вивченні проблеми формування ділових якостей старшокласників у вітчизняній і зарубіжній практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Треба підкреслити, що проблема формування ділових якостей особистості не є принципово новою для педагогічної практики. Питання про зв'язок школи з життям, про необхідність виховання важливих якостей у діяльності піднімалось ще у школах епохи Відродження. У них приділяли велику увагу підготовці молодого покоління до трудової діяльності, прагнули розвинути в учнях практичність, працьовитість, працездатність, відповідальність, самостійність мислення, творчість і активність.

Свої уявлення про підготовку учнів до життя, формування необхідних якостей у праці втілював у школі Л. Толстой. Зокрема, мислитель закликав розвивати у дітей наполегливість, вимогливість до себе й навколишніх, звичку покладатися на себе, самостійність мислення, працездатність.

Практично ті ж вимоги до школи висував і Дж. Дьюї. Школа не повинна випускати людей, умілих лише у навчанні, але неготових до самореалізації у суспільстві. Навчальна задача, на думку вченого, повинна розглядатися як життєво важлива проблема, у вирішенні якої формуються особистісні, ділові якості й загальнокультурний досвід учнів.

У зарубіжній загальноосвітній школі склався значний досвід щодо формування ділових якостей в учнів старшої школи. Так, формування підприємницьких кадрів з розвинутими діловими якостями у Німеччині здійснюється через професійні школи, в яких учні навчаються за більш складною програмою (з яких рік практики) після закінчення повної школи. Після цього молодь одержує свідчення керівника підприємства.

У трудовій підготовці і формуванні ділових якостей школярів у ФРН в останні роки йде мова про розробку концепції, що дозволяла б не тільки опановувати прийомами трудової діяльності, економічними знаннями, але й виховувати цивільне почуття відповідальності за збереження навколишнього середовища. Підготовка учнів щодо

освоєння робочих спеціальностей здійснюється на робочих місцях. Безсумнівно, що цей досвід німецьких педагогів для українських шкіл дуже актуальний.

У Франції шкільна підготовка учнів до життя і праці відбувається завдяки впровадженню нових курсів, створених на основі інтеграції навчальних дисциплін. Так, наприклад, ще у 80-ті роки минулого сторіччя ряд предметів природничо-наукового циклу стали викладати у комплексах “економічні дисципліни”, “економічні й гуманітарні дисципліни”.

Заслуговує на увагу досвід підготовки учнів до життя й праці в умовах ринку у Великобританії. Із множини факторів, що сприяють формуванню ділових якостей англійських школярів, особливо цікаве формування культури підприємництва. На практиці підприємництво розглядається як набір якостей особистості (прагнення до досягнення певної мети, самостійність мислення, творчість, здатність іти на ризик) і як уміння розробити проект і створити міні-підприємство. По закінченні школи учні повинні вміти застосовувати знання й навички на практиці, приймати рішення, планувати, творчо підходити до будь-якої справи, вивчати й пізнавати себе.

У Швеції проводиться політика, що стримує появу молоді на ринку праці до освоєння тієї або іншої спеціальності. Швеції вдалося охопити всіх 16-літніх учнів навчанням у старших класах загальноосвітньої школи, де вони освоюють робочі спеціальності, одержують економічну підготовку. Навіть якщо вони направляють учнів на тривалий період на підприємства або ферми, наполягають, щоб і там навчанням дітей керували педагоги.

Формування ділових якостей у старшокласників США відбувається як у процесі трудових навчань, так і за допомогою спеціальних дисциплін. Школярі вчаться досліджувати виробничо-економічні ситуації й технологічні процеси, виявляти проблеми, шукати шляхи їхнього оптимального рішення. Майбутні працівники повинні бути здатні до самостійного подолання труднощів з найменшими фінансовими, трудовими витратами часу, вміти ефективно взаємодіяти з партнерами, вести переговори для досягнення взаємовигідної угоди, виконувати при необхідності ризиковані дії й правильно оцінювати шанси на успіх, відповідально ставитися до якості й результатів своєї праці. Ділова людина у США – людина, яка володіє управлінськими, професійно-етичними навичками, здатністю до аналізу, узагальнення й ризику.

У Китаї донедавна вся увага була зосереджена на передачі якомога більшої кількості складних теоретичних знань. Однак при цьому не враховувалися інтереси тих учнів, які після закінчення школи потрапляли у світ праці. У результаті реформи основної освіти з третього класу початкової школи введений курс “Комплексна практична діяльність” як обов’язковий предмет. Новий курс має на меті підготовку учнів до життя, допомагає розвивати такі якості, як діловитість, практичність, компетентність тощо. Він містить у собі наступні напрямки: навчання елементарам дослідження за темами “природа”, “суспільство”, “власне життя учнів”; соціальна практика; вивчення інформаційних технологій; трудове й професійне навчання. Завдяки цьому нинішня реформа персоніфікує дух часу й має глобальне значення.

У японської моделі підготовки молоді до життя й праці – своя специфіка. Професійне навчання починається у середніх класах шкіл другого ступеня. Поряд із загальноосвітніми предметами школярі вивчають спеціальні дисципліни. Школи мають свої навчальні ферми, де старшокласники проходять практику, знайомляться з технологією виробництва, з методами ведення господарства. Учні одержують спеціальні домашні завдання, розробляють проекти, які допомагають опанувати навичками керування у майбутньому. Школи Японії ставлять за свою мету підготувати самостійних, заповзятливих людей.

У Польщі у формуванні ділових якостей і вихованні учнів особливо цікава діяльність учнівських кооперативів та інших об’єднань школярів. Основна мета шкільних кооперативів – навчити молодь колективним способам діяльності й господарювання.

Школярі одержують практичні навички підприємницької діяльності, у них з'являється відповідальність за результати своєї праці, вони пізнають ціну грошей, вчать планувати витрати, вивчати попит, освоювати прийоми раціонального розподілу бюджету, співвідносити свої інтереси з можливостями як власними, так і родини.

Перехід країни на рейки ринкової економіки відбувається й у Болгарії. У країні впроваджується перший досвід виробничого навчання сільських школярів в умовах кооперативних, приватних і державних сільськогосподарських підприємств. Виробничу практику багато старшокласників проходять на приватних фермах. Гарні результати дає робота учнів у господарствах (на фермах) своїх батьків. Сприятливий фактор, що сприяє цьому, – трудові традиції родини.

Отже, трудова підготовка і формування ділових якостей старшокласників у різних країнах має свої особливості. Аналіз зарубіжного досвіду показав, що освітні установи та організації роблять істотний внесок у розвиток особистості і формування ділових якостей молодшої людини, тому досвід роботи зарубіжних шкіл буде корисний і актуальний для України.

У сучасних умовах гостро стоїть проблема створення вітчизняної концепції щодо виховання ділової особистості школярів. Нами розглянутий досвід формування ділових якостей старшокласників у деяких школах ближнього зарубіжжя. Так, у ліцеї № 8 м. Волгограда використовується імітаційне моделювання життєвих ситуацій – один з ефективних засобів виховання економічної свободи ділової людини, її моральної позиції. В умовах такого моделювання старшокласник опановує соціально-економічну роллю, що сприяє формуванню способів спілкування, мислення, розуміння, моральної поведінки. А такі методи навчання, як моральні дилеми, ділові ігри сприяють діяльнісному характеру навчання, розвитку комунікативних навичок, одержанню нового досвіду в соціально-економічній діяльності.

Деякі школи Ставрополя (школа-ліцей економіки № 8, школа-ліцей № 14, школа-гімназія № 25, ліцей № 5) допомагають усвідомлювати старшокласникам, що успіх залежить не тільки від працьовитості й творчості, але й від заповзятливості, ініціативності, професійної, економічної грамотності. Більш цікавий і успішний досвід ліцею № 8. Його педагогічний колектив прагне “виліпити” бізнес-зорієнтовану особистість школяра. Профільні класи комплектуються з урахуванням постійного моніторингу регіонального ринку праці, а також соціальних запитів школярів і їхніх батьків. Ліцейська програма “Шлях до успіху” сприяє формуванню лідерських і ділових якостей учнів на практиці. У навчальному процесі використовуються сучасні методи навчання: ділові ігри, практикуми, рішення виробничих ситуацій, тестування.

У муніципальній гімназії № 1 м. Балашихи впроваджена трьохрівнева система економічної підготовки школярів. При вивченні загальноосвітніх дисциплін старшокласники пізнають основи економічних теорій, особливості підприємницької діяльності, знайомляться з конкуренцією на ринку праці. При поглибленому вивченні спеціальних дисциплін широко використовуються математичне моделювання; комп'ютерні, ситуаційні й ділові ігри; тренінги, тестування; прес-конференції, складання бізнес-планів. Велика увага в класах економічного й юридичного профілів приділяється засвоєнню рідної й іноземної мов, у тому числі – ділової. На базі гімназії відкритий факультет довузівської освіти Міжнародного інституту економіки й права, де старшокласники мають можливість пройти дворічний курс, що гарантує перспективність обраного шляху. Досвід гімназії переконує в тому, що цілеспрямована робота педагогічного колективу щодо впровадження технології розвитку ділових якостей школярів сприяє підвищенню якості знань учнів, рівня їх економічної й моральної вихованості, творчої активності випускників, їхньої інтелектуальної культури.

Отже, аналізовану діяльність навчальних закладів відрізняє розмаїтість цілей, змісту, способів організації навчально-виховних завдань. Однак для них характерна єдність у розумінні того, що для успішної інтеграції випускників школи в ринкову

економіку необхідний розвиток їхнього ділового потенціалу, формування ділових якостей, соціально значимих знань і вмінь, а також придбання досвіду самостійної економічної діяльності.

Завдання формувати конкурентоспроможну особистість старшокласника з розвинутими діловими якостями є сьогодні соціальним замовленням українського суспільства загальноосвітнім навчальним закладам. Це завдання підтверджується державними документами: “Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті” (№ 347/2002 від 17 квітня 2002 р.), Законами України “Про загальну середню освіту” (№ 651-XIV від 13 травня 1999 року), “Про професійно-технічну освіту” (№ 103/98-вр від 10 лютого 1998 року) тощо.

“Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті” конкретизує завдання освіти і наголошує на “... формуванні особистості, здатної до творчої праці, професійного розвитку, конкурентоспроможної на ринку праці, розвитку економічної освіти дітей та молоді”.

В Законі України “Про загальну середню освіту” одним з основних завдань є формування особистості учня, розвиток його якостей, підготовка учнів до подальшої трудової діяльності.

Закон України “Про професійно-технічну освіту” спрямований на “...задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітниках; формування в особистості професійних знань, умінь, навичок, якостей особистості з метою створення умов для їх професійної діяльності”.

На сьогоднішній день в Україні існують освітні заклади, де робота з формування ділових якостей старшокласників ведеться системно і цілеспрямовано, з використанням досягнень психолого-педагогічної науки. З цих позицій, на наш погляд, актуальною є діяльність Донецького бізнес-ліцею. Програма підготовки учнів ліцею до підприємницької діяльності ставить за мету розвиток у кожного ліцеїста підприємницьких здібностей, високих моральних ділових якостей, практичної готовності до заняття бізнесом. В основі реалізації програми лежить модель випускника бізнес-ліцею, яка включає духовні цінності, значущі для українського підприємця, національні і громадянські цінності, найважливіші для здійснення діловою людиною своїх функцій, уміння випускника ліцею як дослідника сфери підприємництва, готовність до створення власної справи, найсуттєвіші риси характеру випускника як творчої, вольової та інтелектуально розвиненої особистості, високий рівень фізичного розвитку. Впровадження сучасних інноваційних технологій, участь у регіональних і міжнародних проектах, освоєння знань з організації бізнесу допомагають формувати такі ділові якості, як заповзятливість, відповідальність, практичність, цілеспрямованість тощо.

Донецька гімназія № 92 бере активну участь у проектах з питань соціального розвитку особистості, політичної свідомості, патріотизму, ділової активності, що розвиває в учнів інтелектуальність, творчість, здатність до самооцінки, комунікативність, діловитість. Гімназія має партнерські зв'язки з Корпусом Миру США, Американськими Радами та Посольством Франції в Україні, що дає учням можливість удосконалювати мовні навички, розширювати світогляд, налагоджувати ділові стосунки, брати участь у міжнародних проектах.

Організація професійної підготовки учнів 10-11 класів та формування ділових якостей учнів Часовоярської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 15 Артемівської міської ради відбувається через вивчення факультативних курсів, підтримки зв'язків із базовим підприємством міста ВАТ “Часовоярський вогнетривний комбінат”.

Горлівський навчально-виховний комплекс “Загальноосвітня школа I-III ступенів № 25 – Багатопрофільний ліцей “Успіх” готує своїх вихованців до змін, розвиваючи такі якості, як: мобільність, динамізм, конструктивність, толерантність, творчість, комунікативність. Цьому сприяють проектна діяльність, вивчення спецкурсів, проведення

занять в літніх школах “Школа лідерів шкільного учнівського самоврядування”, “Крок до профілю”, “Майбутніх дослідників”.

Викладання предмету економіки у 10 класі та спецкурсу “Ділова активність” в Ясинуватській загальноосвітній школі I-III ступенів № 6, участь у міжнародному українсько-британському проекті “Навчання ділової активності учнів професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів” допомагає формувати в учнів такі необхідні якості для подальшої професійної діяльності, як творчість, мобільність, самостійність, ініціативність, комунікативність, діловитість.

Функціонування в одеському економічному лицейі трьох профільних напрямків, спеціальних курсів з міжнародної економіки, інституційних та економічних основ Євросоюзу, маркетингу, реклами, публік рилейшнз, основ підприємницької діяльності допомагають не тільки формувати ділові якості школярів, але і вчать налагоджувати ділові стосунки у подальшій професійній діяльності.

Формуванню громадянина, здатного адаптуватися до життя в умовах ринкової економіки та поповнення творчого інтелектуального потенціалу держави, сприяють інноваційні форми роботи в лицейі № 11 м. Кременчука. З метою формування ділових якостей, інтелектуальних здібностей у лицейі працюють дискусійний, інтелектуальний клуби, клуби правових знань, юних журналістів. Інтелектуальні конкурси профільного спрямування (захисти проектів, презентації і т.п.) допомагають у становленні ділової особистості старшокласників.

Висновки. Отже, вивчення педагогічної практики даних закладів показало, що в них створюються й успішно реалізуються різні моделі навчання, розвитку та виховання учнів, використовуються сучасні методи і форми щодо формування ділових якостей старшокласників. Подальше дослідження полягає у розкритті сутності і структури ділових якостей особистості.

Література:

1. Аніскіна Н. О. Інноваційний досвід шкіл Донеччини / Н. О. Аніскіна. – Донецьк : Каштан, 2007. – 368 с.
2. Ермоленко М. Социально-экономическая подготовка учащихся / М. Ермоленко // Народное образование. – 2006. – № 10. – С. 207-214.
3. Закон України “Про загальну середню освіту”. – К., 1999.
4. Закон України “Про професійно-технічну освіту”. – К., 1998.
5. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – № 33. – 23 квітня.
6. Новикова В. Экономическая деятельность старшеклассников – одно из условий конкурентоспособности учеников / В. Новикова // Народное образование. – 2005. – № 10. – С. 185.
7. Чернер С. Опыт формирования деловых качеств личности // Педагогика. – 1998. – № 5. – С. 28-34.

В статье рассматривается отечественная и зарубежная практика по формированию деловых качеств личности. Проведен анализ педагогических идей по этому вопросу.

The author delights the process of personal business qualities' formation in Ukrainian and foreign educational practice. There is an analysis of pedagogical ideas concerning this problem.